Sárosi-Blága Ágnes

Új vidékfejlesztési paradigma, a területfejlesztés újragondolási lehetőségei

Térségünkben az Európai Unióhoz való csatlakozás a vidékfejlesztés átstrukturálódását eredményezte a jelentős külső erőforrásból megvalósítható projektek révén. A térség különböző részei eltérő módon alkalmazkodtak az új fejlesztési lehetőségekhez és a rendelkezésre álló tőke függvényében a modernizációs folyamatokkal párhuzamosan sok településen lemaradási folyamatok indultak el, amelynek negatív hatása van az életminőségre, illetve a természeti, társadalmi, gazdasági, politikai egyensúlyra egyaránt. Ennek következtében a fejlesztésre és azon belül a területfejlesztésre irányuló elképzelések nagy változásokon mentek keresztül (G. Fekete, 2008).

A röviden felvázolt jelenséggel kapcsolatban fontos kérdés, hogy mi termeli újra a fejletlenséget okozó tényezőket? A rendelkezésre álló források mennyisége és milyensége, vagy a helyi vidékfejlesztési szemlélet, a stratégiai tervezés hiányossága? Továbbá a fejlesztés mely eszközei lehetnek sikeresek a hasonló, elmaradott térségekben?

Az egyenlőtlen fejlődési folyamatra nagyon sok szemlélet alakult ki, amelyekről G. Fekete Éva (2008) tanulmánya nyújt részletes áttekintést. Ezeknek a lényege összességében az, hogy fenntartható fejlődés érdekében a perifériáknak szakítaniuk kell a homogenizációs stratégiákkal. Mivel a székelyföldi térség (de gondolhatunk Európa vidéki térségeire is) különböző részei eltérő módon alkalmazkodnak az új vidékfejlesztési lehetőségekhez, a válasz a társadalomtörténeti, földrajzi körülményekben, valamint a fejlesztéseket irányító szakemberek, politikai szereplők elképzeléseiben, kapcsolatrendszerében keresendő. A kevésbé sikeres fejlesztési, innovációs projektek megkérdőjelezik a vidékfejlesztési szemléletet és módszereket. A globális fejlesztési stratégiákkal szemben megszületett egy új vidékfejlesztési paradigma, amelyben az alulról jövő, helyi értékekre és igényekre alapozó kezdeményezéseknek van hosszútávon előnyös következményük. Ez a szemlélet nem hagyja figyelmen kívül a globális struktúrákba való bekapcsolódás fontosságát, hanem a vidéki térségeket saját kezdeményezésű, innovatív tevékenységek révén kapcsolja össze a nagyobb, külső folyamatokkal.

A **versenyképességet** fókuszba állító formális gazdasági szemlélet a más térségeknél nagyobb gazdasági növekedést helyezi előtérbe és kevésbé foglalkozik az emberi szükségletekkel. Ehhez képest a szubsztantív gazdasági szemléletben ugyanaz a versenyhelyzet új lehetőségeket teremthet a kevésbé fejlett térségeknek, amennyiben a környezeti és társadalmi szempontok is figyelembe vannak véve. Tehát ezekben az új modellekben is a verseny fontos tényező, de amellett, hogy a régiók egymással versenyeznek a belső hiányosságokhoz szükséges erőforrások megszerzéséért, a kisebb térségek, egymás adottságait kiegészítve erőteljes régióként léphetnek fel a régiók közötti versenyben. A versenyben fontos a szövetség, ugyanis más régiókkal összefogva is növelhető a versenyelőny. Azonban különböző versenyek esetében más-más taktikára, stratégiára van szükség. Ebben a nem klasszikus versenyben két stratégiát lehet követni, a globális és az endogén fejlesztési stratégiát, amelyek között a különbségeket a térségi kapcsolatok milyenségében, a megcélzott piacokban, a non-profit szektor szerepében, az innovációk jellegében kell keresni. A lokális cselekvésre összpontosító endogén stratégia új lehetőséget jelent a modernizációba bekapcsolódni nem képes vidéki térségeknek a bottom-up jellegű megközelítések révén (G. Fekete, 2008).

Az új vidékfejlesztési szemlélet kapcsán érdemes figyelembe venni azokat a jellemzőket, amelyeket Van der Ploeg és társai (2000) fogalmaztak meg a vidéki térségek újragondolásával kapcsolatban:

- Koncepciójukban újra kell gondolni **a mezőgazdaság és a társadalom kapcsolatát**, ugyanis az európai társadalom gyorsan változó igényeinek következtében előtérbe kerültek a természeti értékek, a táj.
- Egy másik fontos terület az **agrárszektor, amelynek új fejlődési modelljében** a termelés specializációjával szemben előtérbe került a kezdeményezések, tevékenységek közötti szinergia, a közös érdek.
- Az új vidékfejlesztési szemléletben szükség van továbbá **az egyéni háztartási gazdálkodás újragondolására** is, amelyben felszínre kerülnek és fontos szerepet játszanak az identitások, a stratégiák, sajátos gyakorlatok, kölcsönös kapcsolatok és a hálózatok.
- Egy negyedik jellegzetesség, problématerület **a vidéki térségek új szereplői**. Mivel a vidék már nem csak a gazdák kizárólagos tulajdona, az eddigieknél fontosabbá vált a koordináció és a kooperáció. Vidéki térségek új szereplőinek egyik kategóriája a **projektosztály**, amelyet a piaci berendezkedés, forráselosztás révén megnövekedett tudástőke szerep hozott

létre (Kovách, 2007). A **kreatív osztály** (a városról vidékre költöző értelmiségiek) egy másik új, vidéki szereplő kategória, amelynek pozitív hozadéka, hogy a nagyvárosi területekre jellemző tudás-alapú gazdaság elemeit integrálja hagyományos, tapasztalat-alapú vidéki környezetben (Herslund, 2013).

- Végül az ötödik jellemző **a szakpolitikák és intézmények szintjén** azonosítható be, ugyanis a centralizált vidékfejlesztés helyett előtérbe kerültek a helyi, többszereplős kezdeményezések.

Az új vidékfejlesztési szemlélet kapcsán felvázolt jellemzők, problématerületek együttesen irányítják a figyelmet a belső, endogén fejlesztési folyamatokra, amelyekben a történelmi, kulturális, természeti, környezeti értékek mellett a humántőke is fontos helyi erőforrás. Ez a szemlélet egy új fejlődési modellt jelent a területfejlesztésben, amely a modernizációs modellel ellentétben a változásokat helyi erőforrásokra alapozza, az érintett lakosság bevonásával a tervezéstől a megvalósításig, ezért az innováció feltétele az emberi tőkébe való beruházás. Míg a modernizációs modellben a fejlődés lineáris jellegű és konkrét mérőszámokkal beazonosítható, hogy egy település a fejlettség mely szintjén áll, az innovációs modellben nincs előre meghatározott irány, ezért kiszámíthatatlanabb. Mivel egy település/régió lakosainak részvételét, akaratát, elköteleződését kell összehangolni, a sikerkritérium itt nem lehet más, mint a konszenzus (Pankucsi, 2015).

Ez a szemlélet, fejlesztési modell a székelyföldi térségben még nem elterjedt. Kevésbé ismert fejlesztési gyakorlatok, amelyek a fent bemutatott szemlélethez igazodnak és példaértékűek lehetnek a társadalomkutatók, fejlesztéssel foglalkozó szakemberek, valamint a helyi közösség számára is:

- **Társadalmi vállalkozások**, amelyek a piaci (de inkább közösségi) igények kielégítése mellett valamilyen társadalmi problémát is kezelnek. A fogalomra nincs egységes definíció, ahogyan a szervezet működési szabályaira vonatkozóan sem, de ennek ellenére kiváló lehetőséget jelent a munkahelyteremtés szempontjából, különösen olyan területek számára, ahol nagy a munkanélküliség és a szegénység. A társadalmi vállalkozások, mivel vállalkozói és non-profit elemeket egyaránt magukba foglalnak, alternatív finanszírozási forrásokhoz való hozzáférést biztosítanak a helyi közösségek számára (Szűcsné – Sasvári, 2015).

- **Rövid ellátási lánc**, amely megoldás lehet a kistérségek hátrányos helyzetének megszüntetésére például a helyi önkormányzatok saját ellátórendszerének kialakításával, amelyben saját mezőgazdasági területeket művelnek meg helyi munkásokkal és a termékeket a helyi közétkeztetésben hasznosítják, vagy az agrárkamarák által szervezett helyi termékpiacokon. Fontos, hogy az ellátási lánc attól függetlenül, hogy kizárólag közszereplők kezdeményezésével valósul-e meg, illeszkedjen az adott térség, vagy megye termelői hagyományához (Olajos – Szilágyi, 2015).

- **Emberi tőkébe való beruházás**, amely arra hívja fel a figyelmet, hogy a megbukott fejlesztési projektek tanulságai alapján, illetve a fenntartható fejlődés érdekében az anyagi körülmények javítása helyett célszerűbb elsőként az emberek fejlődésébe, minőségébe beruházni: egészségfejlesztés, oktatás és képzés, kutatások és fejlesztések.

- **Smart Local Community kezdeményezések**, amelyek elterjedése elsősorban a nagyvárosokhoz és az urbanizációhoz kapcsolódik, de a modell alkalmazható vidéki környezetben is az okos alkalmazásokra irányuló igények növekedése következtében. Vidéki környezetben kialakítható alkalmazások például a térfigyelő rendszerek, turisztikai okos alkalmazások, tömegközlekedési eszközök mobil alkalmazással történő valós idejű nyomon követése, felhő alapú oktatási rendszerek, vagy a smart grid és smart metering rendszerek (Nagy és társai, 2015).

Felhasznált irodalom

G. Fekete Éva (2008): A fejlődés és versenyképesség értelmezése kevésbé fejlett. In. Lengyel I. – Lukovics M. (szerk.): Kérdőjelek a régiók gazdasági fejlődésében. JATEPress, Szeged, 130-152. o.

Herslund, Lise (2012): The Rural Creative Class: Counterurbanisation and Entrepreneurship in the Danish Countryside. In Sociologia Ruralis, Vol 52, Number 2, p. 235-255.

Kovách Imre (2007): A fejlesztéspolitika projektesítése és a projekt osztály. Hozzászólás a projektesítés következményei vitához. Szociológiai Szemle 2007/3–4, (214–222. p.)

Nagy Zoltán – Tóth Géza – Péter Zsolt – Szendi Dóra – Pál Zsolt – Leskó Anett – Tóthné Kiss Anett (2015): Smart Local Community kezdeményezések lehetőségei vidéki térségekben – BorsodAbaúj-Zemplén megye három járásának példáján. In: Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek, XII. évfolyam 2. szám.

Olajos István – Szilágyi János Ede (2015): A rövid ellátási lánc-, mint a támogatott felzárkóztatás esélye Borsod-Abaúj-Zemplén megyei hátrányos helyzetű kistérségeiben. In: Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek, XII. évfolyam 2. szám.

Pankucsi Márta (2015): Társadalmi innováció, a szegénység leküzdése és az emberi tőke. In: Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek, XII. évfolyam 2. szám.

Ploeg, J.D. van der et al. (2000): Rural Development: From practices and Policies towards Theory. In Sociologia Ruralis, Vol. 40, Number 4, p. 391-408.